

SİMİT ve PEYNİR'le "BİLİM İNSANI ÖYKÜLERİ"

Nüzhet
Toydemir
Gökdoğan

(1910-2003)

Yazan ve Çizen:
Bilgin Ersözülü

1920 yılının sonbaharı... İşgal altındaki İstanbul'da, Fındıklı semtinde bir evdeyiz. Nüzhet'in bir topçu subayı olan babası Zihni Bey, üzerinde sivil bir kıyafetle kapıdan çıkmak üzere.

Devriye gezen işgal kuvvetlerinin dikkatini çekip şüphe uyandırmamak için telaşlı gözükmemeliyim. İskelede beni bekleyen kayığa sakince yürüyerek yarım saate anca varırım. Yola düşsem iyi olacak Nebiheciğim. Hoşça kal.

Zihniciğim, ne olur kendine dikkat et... Yolun açık olsun.

Bu sefer vazife yerin neresi babacığım?

Nüzhet sorarken "bu sefer" dediğine göre babasını daha önce de uğurlamışlar herhâlde Peynirciğim.

Öyle olmalı. Bakalım... Evet. Nüzhet'in babası Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı boyunca pek çok cephede görev yapmış bir subaymış Simitçiğim.

Şey... Vaziyet bu sefer biraz farklı... Şimdilik "Anadolu'ya geçiyorum." diyebilirim kızım. Vazife neredeyse oraya gideceğim.

Peki gitmesen olmaz mı?

Baban gecikiyor Nüzhetçiğim.

Kısaca anlatayım ki Nüzhet de niye gittiğini bilsin Nebihe. Anadolu'da vatanın istilacılarından kurtarılması hedefiyle bir umut meşalesi yakıldı Nüzhetçiğim. Ben de istikbal yolunda tek umudumuz olan o ateşin sönmemesi için üzerime düşeni yapmaya gidiyorum.

E iyi canım. "Anadolu'ya geçiyorum." dediğine göre uzaklara gitmiyor, İstanbul'un Anadolu yakasında, Kadıköy'de bir işi var herhâlde.

Ha ha ha! Hayır Simitçiğim. Kastettiği o değil.

Öyleyse Üsküdar. Üsküdaar'a giideer iiken aldı da bir yağmuur! ♪♪♪

Ha ha, Üsküdar da değil. Düşman işgaline karşı Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde örgütlenen Millî Mücadele'ye katılmaktan bahsediyor Simitçiğim.

O zaman ben de geleyim. Ben de üzerime düşeni yapmak istiyorum baba!

Ama sen üzerine düşeni zaten yapıyorsun kızım. İnan bana şu an senin için güzelce okumaya devam etmekten daha önemli bir şey yok. Bu kötü dönemi atlattıktan sonra ülkemizin iyi yetişmiş insanlara çok ihtiyacı olacak... Artık gitmeliyim. Haydi sağlıcakla kalın, birbirinize göz kulak olun.

Evet Simitçiğim. Kontrol etmek için Kurtuluş Savaşı tarihine bakalım... Düşmanlara karşı mücadele eden millî direniş kuvvetlerinin toparlanıp düzenli bir orduya dönüştürülmesi kararı Türkiye Büyük Millet Meclisinde 8 Kasım 1920 tarihinde alınmış. Öykümüz de tam o günlerde başladı belli ki. Benim anladığım özetle şu: Nüzhet'in babasının niyeti, o yeni kurulan düzenli orduya katılmak. İstanbul'dan gizlice ayrılıyor çünkü fark edilirse işgalcilerin buna izin vermeyeceğini biliyor.

Anladım! Yani Atatürk çoktan İstanbul'dan ayrılıp Samsun'a çıkmış, kongreler toplanmış, sonunda da Ankara'da bir Millet Meclisi açılmış durumda... Demek ki Kurtuluş Savaşı'ndayız!

Birkaç hafta sonra bir mektup alırlar.

Mektup mu geldi? Yoksa babamdan mı? Neredeymiş, iyi miymiş? Okusana ne yazıyor anne?

Batı Cephesi'nde topçu birliklerinin hazırlıklarını denetliyormuş kızım. Kış soğuğu, Anadolu'da kendini iyiden iyiye hissettiriyormuş ama sağlıkları da moralleri de yerindeymiş. "Tüm askerlerin sonunda zafere ulaşacağına inancımız tamdır." diyor.

Oh! Neyse ki gideceği yere sağ salım ulaşmış ve göreve başlamış babası.

Evet. Yıllardır süren savaşlarda yıpranmış askerlerin yüksek morale kavuşması da çok iyi haber.

Babasından ara sıra gelen umut verici mektuplar, Nüzhet'in de azimle çalışmasını, okulda derslerine daha sıkı sarılmasını sağlar. O dönemde Şişli Lisan Mektebinde okumakta, harıl harıl yabancı dil öğrenmektedir.

Ancak Lisan Mektebindeki öğretmenleri, Nüzhet'in bu okulda çok az saat verilen fen derslerini dört gözle beklediğini ve bu dersler işlenirken öğrendiği şeyler karşısında gözlerinin parladığını fark eder.

Dünkü Fransızca sınavın nasıl geçti Nüzhet?

İyiymiş, iyiymiş. Ama kompozisyonda kendimi kaptırıp yazmaya dalmışım. Saate baktım ki ne göreyim? Az sonra zil çalacak. Sonuç bölümümü alelacele ne kadar toparlayabildim, bilemiyorum.

Nebihe Hanım. Nüzhet'in dersleri gayet iyi. Sizi ondan bir şikâyetimiz olduğundan değil, aksine özellikle fen derslerindeki başarısının çok dikkatimizi çektiğini bildirmek için çağırdım. Belki bu ilgisi, fen derslerinin daha çok işlendiği bir okulda değerlendirilebilir.

Yabancı dil önemli tabii.

Kesinlikle. İleride bilim insanı olduğunda Türkçenin yanı sıra Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusça ve Yunanca bilmesi nedeniyle uluslararası çalışmalarda hiçbir zaman zorluk çekmemiş.

1922 yılında 12 yaşında bir çocuğun ağırlıklı olarak fen ve matematik eğitimi alabileceği okul seçeneği pek fazla değildir. Erenköy Kız Lisesi bu imkânı sunan birkaç seçenektir. Ancak evleri Avrupa yakasındaki Fındıklı'dayken her gün Anadolu yakasındaki Erenköy'e gidip gelmesi çok zor olacağı için Nüzhet orada yatılı okur.

Çocuklar, unutmayın; yemeğiniz bitince tabak, çatal, kaşık ve bardaklarınızı mutfağa bırakacak, elinizi ağızınızı yıkadıktan sonra direkt yatakhaneye çıkmayıp ortak salonda toplanacaksınız. Bugün yatmadan önce bir saat matematik dersiniz var.

Afiyet olsun arkadaşlar.

Sana da Nüzhet.

Hah! Tam olarak babası gibi olmasa da Nüzhet de bir şekilde Anadolu'ya geçmiş işte!

Ha ha ha! Haklısın Simit.

Nüzhet, yatılı okulda hem iyi bir eğitim görüp hem de düzenli ve verimli çalışma disiplini edinirken Anadolu'da verilen Millî Mücadele sürmektedir.

Uzun yıllar süren savaşların sonunda düşman orduları yenilip tüm cephelerde geri püskürtülür. Yüzlerce köy ve kent birer birer kurtarılır. 16 Mart 1920'den beri işgal altında olan İstanbul da 6 Ekim 1923'te özgürlüğüne kavuşturulur.

Birkaç hafta sonra 29 Ekim 1923'te Ankara'da Cumhuriyet ilan edilir.

Yaklaşık üç yıl sonra, bir hafta sonu tatili için okuldan eve izinli çıktığında Nüzhet'i bir sürpriz beklemektedir.

Nüzhet, 1928 yılında Erenköy Kız Lisesinden mezun olur. Bir kez daha fizik ve matematik öğrenmeye nerede devam edeceği sorusuyla karşı karşıyadır. İmdatına genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sağladığı bir yurt dışında eğitim bursu yetişir.

Babaaa!
Dönmüşsünüz.
Görevinizi başarıyla yerine getirdiniz, memleketi kurtardınız baba. Vatan size minnettardır.

Söylediğim gibi, biz kendi üzerimize düşeni yaptık kızım. Memleket artık sizlere emanet.

Yaşasın, kavuştular!
Aa! Niye ağlıyorsun Peynirciğim? Sevinmedin mi?

Fırk!
Sevinmez olur muyum hiç Simitçiğim? Mutluluk gözyaşları bunlar.

Nereye gitmiş okumaya?

Haritada Fransa'nın Marsilya, Lyon ve Paris kentleri gösterilmiş. Herhâlde bu kentlerdeki okullara gitmiş.

İki yıl sonra, Lyon'da... Matematikte başarılı öğrencilerin eğitim gördüğü özel sınıflardan biri.

Pardon Alain...
Panoya astığın şu resim nedir? Aaa! Resim değil, bir fotoğraf bu... Nasıl çektiniz?

Bilim kulübümüzün arka bahçedeki barakasında küçük bir teleskobumuz var Nüzhet. Geçen ay gözlemediğimiz bir gök cisminin hızını hesaplayabilir miyiz diye uğraşırken fotoğraf kulübünden arkadaşlar ziyaretimize gelmişti. Fotoğrafı onlarla beraber çekip bastık. Gerçi hepimiz acemiyiz tabii, o yüzden biraz bulanık oldu. Ama yine de pek çok gök cismi seçilebildiği için dün panoya astım. Beğendin mi?

Hah! İster misin şimdi Nüzhet gök bilime ilgi duymaya başlayıp sonunda astronom olsun.

Neden olmasın?

Nüzhet beğenmiştir. Hem de çok. Okulun öğrenci kulübündeki o küçük teleskop sayesinde yüzünü göğe döner ve yaşamının gidişatı değişir.

Gök bilimle ilgili ne varsa okuyup öğrenmeye başlar.

Gök bilim elbette teleskopla saatlerce gök cisimlerini gözlemlemekten ibaret değil. Uzaydaki sayısız gök cisminin hareketlerini çözebilmek, yapılarını anlayabilmek çok iyi matematik ve fizik bilgisi gerektiriyor...

Doğrusu bu iki alanda da fena olmadığımı, bir aksilikle karşılaşmaz ve bu şekilde devam edebilirim çalışıp daha çok yol alabileceğimi biliyorum...

Yapmak istediğim işi buldum sanırım.

Olsun tabii canım. Yakışır. Hem rastlantıya bak: Soyadı bile Gökdoğan!

Ha ha ha! Hoş bir rastlantı gerçekten. Matematik mi, fizik mi derken astronomide karar kılacak Nüzhet anlaşılır.

Nüzhet Hanım, Fransa'da aldığı matematik ve fizik eğitimine Paris Gözlemevinde bir yıl boyunca yaptığı stajı da ekler. 1933 yılında tüm sınavlarını verip başarıyla mezun olmuştur ki İstanbul Üniversitesinde bir astronomi enstitüsü kurulacağı haberini alır.

Nüzhet Hanım, kariyerinize burada devam etme teklifimizi kabul etmeyişinize üzüldük. Sizin gibi çalışkan bilim insanlarına kapımız her zaman açıktır.

Nezakatiniz için teşekkür ederim efendim. Belki ileride başka bir zaman bu mümkün olur ama benim için şu an öncelikli olan, ülkeme dönüp burada öğrendiklerimi oradaki gençlere bir an önce aktarmak.

Hani babası Nüzhet'e demişti ya "Biz görevimizi başardıktan sonra ülkenin iyi yetişmiş insanlara ihtiyacı olacak." diye.

Böylece ülkesine döner ve kolları sıvar. Ancak enstitünün pek çok eksikliği vardır. Nüzhet, bu eksiklikleri gidermek için çalışmaya başlar.

Bir gözlemevi olmadan gök bilim çalışmalarında başarı elde etmek kolay değil. Önce üniversite bahçesinde ufak da olsa bir gözlemevi kurulmasını sağlamalı...

İyi hatırladın. Yıllar geçti ve Nüzhet için o zaman geldi demek ki.

Kandilli Rasathanesinden sonra Türkiye'nin ikinci teleskobu, Astronomi Enstitüsü öğrencilerinin ve araştırmacılarının hizmetine girer. Bir sonraki hedefi, astronomi eğitimi için gereken kaynak kitap eksikliğini gidermek olur.

Derslere kaydolmak isteyenler arasında yabancı dil bilen öğrenci sayımız son derece az. Dil bilmeyenlerin astronomi öğrenebileceği Türkçe kaynak neredeyse hiç yok. Bu konuyu çözmeden verimli bir eğitim sağlamak çok zor...

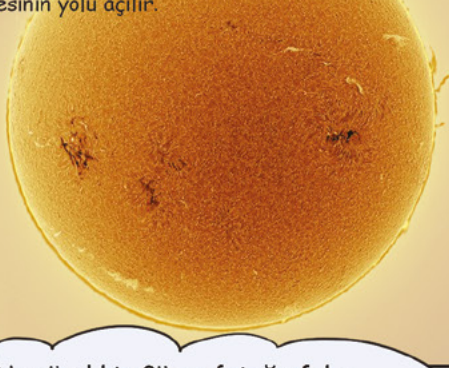
Haklı.

İlerleyen yıllarda eğitimin ortaokuldan yükseköğretime kadar farklı seviyelerinde bilgiler içeren gök bilim kitaplarını Türkçeye çevirir.

Hem de çok. Neyse ki on parmağında on marifet var Nüzhet ablanın.

1948 yılından sonra matematik, fizik ve astronomi alanlarındaki çalışmalarını profesör unvanıyla sürdürür. Gözlemevinde yeni bir filtreleme teknolojisinin kullanılmasını sağlar. Bu teknolojiyle Güneş gözlemleri kapsamının genişlemesinin ve çok başarılı sonuçlar elde edilmesinin yolu açılır.

Off! Ne güzel bir Güneş fotoğrafı bu. O zaman biz de "Nüzhet Toydemir Gökdoğan, Türkiye'deki gök bilim çalışmalarının üzerine bir güneş gibi doğmuş." diyerek bitirelim mi Peynirciğim?

Nüzhet Toydemir Gökdoğan Türkiye'nin ilk kadın dekanı unvanıyla 1950'li yıllarda İstanbul Üniversitesinde Astronomi Kürsüsünün başına geçti, Türk Astronomi Derneğini kurdu. 1980'li yıllarda emekli olana dek gerek yaptığı araştırmalar gerekse yetiştirdiği öğrencilerle Türkiye'de gök bilimin serpilip gelişmesine büyük katkı yaptı. Kendisi aynı zamanda Cahit Arf, Mustafa İnan ve Nazım Terzioğlu ile Türk Matematik Derneğinin kurucularından biridir.

Ha ha! Tamam, Nüzhet Toydemir Gökdoğan da Güneş de çevrelerini aydınlattığına göre, bence çok yerinde bir benzetme oldu bu Simitçiğim.